

Śliwińska, Anna

Adaptacja w środowisku miejskim wychodźców ze wsi : na przykładzie Torunia

Acta Universitatis Nicolai Copernici. Socjologia Wychowania 6 (166), 113-125

1986

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

*Katedra Socjologii
Uniwersytetu Mikołaja Kopernika*

Anna Śliwińska

ADAPTACJA W ŚRODOWISKU MIEJSKIM WYCHODźCÓW ZE WSI (NA PRZYKŁADZIE TORUNIA)

Zarys treści. Uwagi wstępne. Poziom wykształcenia oraz status społeczno-zawodowy osiągnięty przez badane osoby jako wskaźniki adaptacji. Elementy stylu życia jako wskaźnik adaptacji. Świadomość własnego losu w wypowiedziach respondentów jako wskaźnik adaptacji. Podsumowanie.

UWAGI WSTĘPNE

Przemieszczenia terytorialne ludności są jednym z bardziej interesujących zagadnień społecznych. Po pierwsze, ze względu na swoją tradycję występują od początku historii ludzkości. Na samych tylko ziemiach polskich ruchy wędrownicze ludności, w różnych formach, mają bogatą i barwną historię poczynając od najwcześniejszych dziejów (wędrowniki szlakiem bursztynowym, osadnictwo plemion), aż po najnowszą historię Polski (osadnictwo na Ziemiach Odzyskanych oraz po drugiej wojnie światowej masowe wychodźstwo ze wsi do miast).

Po drugie, procesy migracji występują wraz z innymi procesami społecznymi, takimi jak proces przenikania kultur, urbanizacja, industrializacja, procesy przystosowawcze jednostek i społeczeństw, ruralizacja miast, procesy dewiacyjne itp.

Konsekwencją migracji jednostek lub grup jest konieczność ich adaptacji do nowego środowiska, przede wszystkim społeczno-kulturowego. W literaturze socjologicznej często określa się proces adaptacji do nowego środowiska jako ostatnią fazę migracji (Mirowski 1968).

Niniejszy artykuł poświęcony jest określonemu typowi adaptacji — adaptacji wychodźców ze wsi do życia w środowisku miejskim. Badania socjologiczne, których wyniki będą analizowane w dalszej części tego artykułu, zostały przeprowadzone w trzech etapach w ciągu trzech lat (1977—1979). Do badań wybrano rocznik 1945 osób na stałe zamieszkałych w Toruniu. Pierwszy etap badań przeprowadzony jesienią 1977 r.

przez zespół badawczy Zakładu Socjologii INS UMK w Toruniu służył zebraniu podstawowych informacji o wszystkich osobach urodzonych w 1945 r. i zamieszkałych w Toruniu. Po zakończeniu tego etapu badań różne problemy badawcze, którymi zajmowały się poszczególne osoby z zespołu badawczego, były prowadzone przez nie już samodzielnie.

Podstawę tego artykułu stanowią wyniki badań przeprowadzonych w drugim i trzecim etapie w latach 1978 i 1979. Badania dotyczyły migracji ze wsi do Torunia i adaptacji w nowym środowisku, objęto nimi wszystkie osoby pochodzące ze wsi (przebadane już uprzednio w pierwszym etapie badań).

Populację badanych osób, ze względów metodologicznych, ograniczono do tych, które aż do ukończenia szkoły podstawowej pozostawały na wsi. Przyczyną tego ograniczenia było założenie, że mają to być osoby, których pierwotne środowisko wychowawcze było środowiskiem wiejskim. To gwarantowało, że zinternalizowały one normy i wartości obowiązujące w ich społeczności lokalnej, a więc zmiana środowiska na środowisko miejskie była związana z koniecznością adaptacji.

W tym miejscu należy wyjaśnić pojęcie „adaptacja”. W socjologii pojęcia „adaptacja” używa się wraz z przymiotnikami „społeczna”, „kulturowa” lub „społeczno-kulturowa”. Zwykle termin „adaptacja” stosuje się zamiennie z terminem „przystosowanie” (Szczepański 1970, Nowakowski 1957), ale zdarzają się także stanowiska, według których przystosowanie jest procesem nadrzędnym do procesu adaptacji (Bergel 1955). Zwykle jednak w opracowaniach dotyczących adaptacji do środowiska miejskiego wychodźców ze wsi używa się tych dwóch terminów zamiennie, określając nimi zarówno proces prowadzący do stanu przystosowania, jak i sam stan. Stwierdza się także, że przystosowanie nie jest procesem jednostronnym — jednostka lub grupa przystosowuje się do nowego środowiska, ale jednocześnie zmienia się także środowisko przystosowując się do swoich nowych elementów, przykładem może być tutaj występowanie procesów ruralizacji miast. Właśnie ze względu na tę ostatnią prawidłowość przydatna jest definicja dokonana przez Stefana Nowakowskiego, zgodnie z którą adaptacja oznacza narastanie współzycia między grupami, wyrównywanie się wzorów kulturowych lub tworzenie się jednej społeczności (Nowakowski 1957). Definicja ta została utworzona dla określenia przystosowania w warunkach tworzenia się środowiska społecznego z różnych grup. W przypadku, gdy jednostka lub grupa adaptuje się do już zastanego środowiska, następuje także narastanie współzycia między nią a zastanymi grupami, wyrównywanie się wzorów kulturowych i tworzenie jednej społeczności, tyle tylko, że występuje przewaga oddziaływań nowego środowiska nad oddziaływaniami przybyszów. Ponadto, definicję tę wydaje się wskazać rozszerzyć o stwierdzenie, że z punktu

widzenia jednostki adaptacja oznacza taki stopień przystosowania do życia w nowym środowisku, który będzie umożliwiał pełną realizację jej potrzeb. Jan Szczepański, pisząc o braku przystosowania, wskazuje jako na jego efekt właśnie na nierealizowanie przez jednostkę potrzeb (Szczepański 1970).

W artykule tym stan przystosowania lub nieprzystosowania zostanie oceniony na podstawie wyniku porównania wybranych cech społecznych (stanowiących wskaźniki adaptacji) wychodźców ze wsi oraz ich rówieśników pochodzących z dużego miasta, stanowiących grupę kontrolną. Fakt utworzenia grupy kontrolnej wynika z odrzucenia możliwości utworzenia modelu idealnego adaptacji do życia w dużym mieście. Odrzucono tę możliwość; po pierwsze dlatego, że obawiano się, aby taki model nie stanowił subiektywnego wyobrażenia autora (czy też innych autorów, jeśliby czerpano z literatury) o życiu w dużym mieście, a po drugie, dlatego, że w dużym mieście, grupie terytorialnej heterogenicznej ze względu na różne modele życia, trudno jest ocenić, który z tych modeli jest najbardziej „miejski”. W przypadku zaś porównania dwóch kategorii mieszkańców miasta różniących się jedynie pochodzeniem terytorialnym (miasto, wieś) ocena stopnia adaptacji wydaje się bardziej obiektywna.

Należy zaznaczyć, że adaptację rozumiano jako przystosowanie respondentów do obecnych warunków życia — życia w dużym mieście bez dokładnego wyjaśniania jej genezy, tzn. uznano, że niemożliwe jest stwierdzenie, na ile pewne cechy respondentów, uznane za wskaźniki adaptacji, są wynikiem przeniesienia się do miasta, a na ile działania innych czynników, takich jak np. środki masowego przekazu, z którymi respondent miał do czynienia, gdy pozostawał jeszcze na wsi.

Wskaźniki adaptacji, które przyjęto w artykule, można podzielić na dwie grupy — pierwszą stanowić będą wskaźniki obiektywne, do których zaliczono poziom wykształcenia, status społeczno-zawodowy oraz styl życia (w odniesieniu do tych cech społecznych stosowano metodę porównywania z grupą kontrolną utworzoną przez respondentów pochodzenia miejskiego) i wskaźniki subiektywne — dokonana przez respondentów ocena własnego losu w aspekcie zadowolenia z dotychczasowych osiągnięć i planów na przyszłość. Przyjęcie za wskaźnik przystosowania subiektywnych ocen własnego losu dokonanych przez badane osoby wynika z założenia, iż oceny tego typu świadczą o poczuciu przystosowania respondentów do życia w nowym środowisku społeczno-kulturowym.

W artykule dokonano także próby odpowiedzi na pytanie, na ile pochodzenie społeczne oraz pochodzenie terytorialne badanych różnicują stopień adaptacji do życia w dużym mieście?

POZIOM WYKSZTAŁCENIA ORAZ STATUS SPOŁECZNO-ZAWODOWY OSIĄGNIĘTE PRZEZ BADANE OSOBY JAKO WSKAŹNIKI ADAPTACJI

Wykształcenie należy do głównych czynników prestiżu społecznego i stanowi jedną z uniwersalnych wartości współczesnego społeczeństwa. Na tę jego rangę wskazują, m.in. badania postaw społecznych wobec kształcenia (Nowakowska 1977). W literaturze socjologicznej często stwierdza się, że u podstaw mocy różnicującej wielu czynników warstwotwórczych znajduje się także wykształcenie, np. w przypadku stylu życia, kontaktów towarzyskich, uznawanego systemu wartości i prestiżu, czy też charakteru i zakresu kwalifikacji (Janicka 1976).

W środowisku wiejskim, w dalszym ciągu, pomimo wielu przeobrażeń, często występuje tradycyjna opinia, że szkoła przygotowuje do przyszłości nie związanej ze wsią. Irena Nowakowska stwierdza:

Ludność zatrudniona w rolnictwie wykazuje najniższy poziom wykształcenia spośród wszystkich grup zawodowych i w jej świadomości, w dość znacznej skali, tkwi tradycyjny pogląd o niepotrzebnym wykształceniu do pracy rolnika (Nowakowska 1977).

Powyższe stwierdzenia uzasadniają uznanie poziomu wykształcenia osiągniętego przez respondentów za jeden ze wskaźników adaptacji. Założono, że o adaptacji badanej populacji do środowiska miejskiego będzie świadczył podobny do osiągniętego przez populację osób pochodzących z większego miasta rozkład procentowy liczebności dla poszczególnych poziomów wykształcenia. Wyróżniono, podobnie, jak to się robi w innych opracowaniach, np. rocznikach statystycznych, następujących pięć kategorii wykształcenia: wyższe, pomaturalne, średnie, zasadnicze zawodowe oraz podstawowe. Jednocześnie, dla ułatwienia analiz, przyjęto, że wykształcenie: wyższe, pomaturalne i średnie maturalne stanowić będą wyższy stopień wykształcenia, a podstawowe i zasadnicze zawodowe — niższy stopień wykształcenia.

Analiza danych uzyskanych w trakcie przeprowadzania badań uprawnia do sformułowania następujących wniosków:

— z punktu widzenia osiągniętego stopnia wykształcenia u wiejskich wychodźców nie nastąpiła pełna adaptacja. Wyższy stopień wykształcenia osiągnęło 44,4% osób pochodzących ze wsi, podczas gdy dla ich rówieśników pochodzących z miasta procent ten wynosi 55,8%;

— występuje znaczna zależność pomiędzy pochodzeniem społecznym badanych migrantów, a uzyskanym przez nich stopniem wykształcenia i tak np. dzieci ojców inteligentów w 100% uzyskały wyższy stopień wykształcenia (wyższe — 83,3%, pomaturalne — 12,3%, średnie — 4,2%). Inaczej przedstawia się sytuacja w przypadku dzieci chłopów, ten stopień wykształcenia uzyskało 49,4% osób, co jest zresztą spowodowane szcze-

gólnie dużym udziałem osób z wykształceniem średnim (wyższe — 3,8⁰/o, pomaturalne — 7,7⁰/o, średnie — 36,9⁰/o). Najniższy udział procentowy osób z wyższym stopniem wykształcenia występuje u dzieci robotników niewykwalifikowanych — 16,4⁰/o (brak osób z wyższym wykształceniem, pomaturalne — 14,8⁰/o, średnie — 1,6⁰/o);

— występuje także zależność pomiędzy pochodzeniem terytorialnym (ze względu na typ wsi) wychodźców, a uzyskanym przez nich stopniem wykształcenia. Wśród badanej populacji wiejskich wychodźców najbardziej liczne są kategorie osób pochodzących ze wsi rejonu rolniczego o wysokiej kulturze rolnej (61⁰/o populacji) oraz ze wsi rejonu rolniczego o średniej i niskiej kulturze rolnej (22⁰/o populacji). W przypadku osób pochodzących z pierwszego typu wsi wyższy stopień wykształcenia osiągnęło jedynie 36,2⁰/o badanych (wyższe — 3,6⁰/o, pomaturalne — 2,9⁰/o, średnie — 23,6⁰/o) a wśród osób pochodzących z drugiego z wymienionych typów wsi, wyższy stopień wykształcenia osiągnęło aż 66⁰/o osób (wyższe — 18⁰/o, pomaturalne — 14⁰/o, średnie — 44⁰/o). Jak wynika z powyższych danych, procent osób z wyższym stopniem wykształcenia jest wyższy wśród badanych pochodzących ze wsi rejonu rolniczego o niskiej i średniej kulturze rolnej niż analogiczny procent uzyskany przez populację osób pochodzenia miejskiego (55,8⁰/o). Wsie rejonu rolniczego o niskiej i średniej kulturze rolnej są najdalej położone od Torunia, respondenci z tego typu wsi w większości przybyli do Torunia nie bezpośrednio ze wsi, z której pochodzili, migracja ich przebiegała etapami — dotyczy to 80⁰/o osób, przy czym 61⁰/o osób przybyło z innego dużego miasta, fakt ten tłumaczy tak wysoki procent osób z wyższym stopniem wykształcenia. Z kolei respondenci pochodzący ze wsi rejonu rolniczego o wysokiej kulturze rolnej przebyli najkrótszą drogę migracji (wsie tego typu przeważają w rejonie Torunia), najczęściej był to najprostsz typ migracji — bezpośrednio ze wsi, z której pochodzili, do Torunia. Można więc sądzić, że w przypadku tych osób w najmniejszym stopniu oddziaływały w czasie migracji procesy selekcji, co tłumaczy tak niski wśród nich procent osób z wyższym stopniem wykształcenia.

Osiągnięty przez respondentów status społeczno-zawodowy, w większym jeszcze stopniu niż wykształcenie może stanowić wskaźnik adaptacji do środowiska miejskiego. Zdarza się przecież często, że osoby o niższym poziomie wykształcenia zajmują wyższą pozycję w hierarchii statusu społeczno-zawodowego niż osoby z wyższym od nich stopniem wykształcenia, np. wyższy urzędnik ze średnim wykształceniem zostanie zaliczony do inteligencji, podczas gdy ślusarz z pomaturalnym technicznym wykształceniem do kategorii robotników wykwalifikowanych. Ponadto, status społeczno-zawodowy stanowi główny czynnik w hierarchii prestiżu społecznego, dlatego interesujące jest stwierdzenie, jakie miejsce w tej

hierarchii zajmują respondenci pochodzenia wiejskiego, szczególnie w porównaniu z rówieśnikami pochodzenia miejskiego.

Typologia kategorii społeczno-zawodowych, które zostaną tu użyte, została utworzona przez Włodzimierza Wesołowskiego (Wesołowski 1974); jednocześnie za Krystyną Janicką, dla ułatwienia analizy danych, kategorie zostały zaliczone do trzech grup: pracownicy umysłowi (inteligencja, pracownicy biurowi, technicy), kategorie pośrednie (rzemieślnicy) oraz pracownicy fizyczni (robotnicy wykwalifikowani i robotnicy niewykwalifikowani), (Dejmanowska, Janicka 1974).

Po dokonaniu analizy uzyskanych w badaniach danych sformułowano następujące wnioski:

— analiza rozkładu punktów procentowych, jak i wskaźników selektywności dla poszczególnych kategorii społeczno-zawodowych respondentów pochodzących ze wsi i z dużego miasta świadczy o braku adaptacji (ujmowanej w aspekcie przynależności do kategorii społeczno-zawodowej) wychodźców ze wsi. Jedynie 33,8% torunian pochodzenia wiejskiego należy do kategorii pracowników umysłowych (inteligencja 10,4%, technicy 15,6%, pracownicy biurowi 7,8%), podczas gdy wśród respondentów pochodzących z dużego miasta do tej kategorii należy 51,6% osób (inteligencja 23,2%, technicy 14,4% oraz pracownicy biurowi 14%). Wartości wskaźnika selektywności (Dejmanowska, Janicka 1974) wyliczone dla poszczególnych kategorii społeczno-zawodowych wskazują na nadreprezentowanie inteligencji pochodzącej z dużego miasta ($W_s = 1,40$), przy jednoczesnym niedoreprezentowaniu inteligencji pochodzącej ze wsi ($W_s = 0,74$) w badanej populacji torunian rocznik 1945,

— stwierdzono, że im niższa kategoria statusu społeczno-zawodowego ojca, tym większe bariery występują w osiągnięciu wyższych hierarchii statusu społeczno-zawodowego przez dzieci. Największe szanse na adaptację w mieście ze względu na wskaźnik adaptacji, jakim jest osiągnięty status społeczno-zawodowy, mają osoby z rodzin inteligentnych, a najmniejsze osoby pochodzące z rodzin robotników niewykwalifikowanych i chłopów,

— występuje także zależność pomiędzy pochodzeniem terytorialnym (typ wsi) wychodźców, a osiągniętym przez nich statusem społeczno-zawodowym. Najłatwiej adaptują się ze względu na osiągnięty status społeczno-zawodowy osoby pochodzące ze wsi rejonu rolniczego o średniej i niskiej kulturze rolnej, czyli ze wsi najdalej położonych od Torunia. Analogicznie, jak w przypadku wykształcenia, fakt ten można tłumaczyć większą selekcją niż ta, której podlegają pozostali wychodźcy, pochodzący z innych typów wsi.

ELEMENTY STYLU ŻYCIA JAKO WSKAŹNIK ADAPTACJI

Styl życia, czyli „zakres i formy codziennych zachowań specyficzne dla określonej zbiorowości społecznej lub określonej jednostki, tj. charakterystyczny sposób bycia w społeczeństwie” (Siciński 1976), jest pojęciem bardzo użytecznym z punktu widzenia oceny przystosowania wiejskich wychodźców do życia w dużym mieście. Różnice, jakie występują pomiędzy wiejskim i miejskim stylem życia, powinny powodować u respondentów pochodzących ze wsi konieczność zmian w zakresie akceptowanych wzorów zachowań — czyli właśnie konieczność przystosowania się do wzorów zachowań obowiązujących w dużym mieście. Ponadto, w zakres zachowań konstytuujących styl życia, zalicza się takie zachowania, w obrębie których autorzy prac poświęconych adaptacji poszukują wskaźników adaptacji (np. zakres i rodzaj kontaktów towarzyskich, organizacja życia rodzinnego, spędzanie wolnego czasu, spędzanie urlopów itp.).

W prezentowanych badaniach ustalono wybrane elementy stylu życia torunian pochodzenia wiejskiego i porównano je z analogicznymi elementami stylu życia badanych pochodzenia miejskiego. W ten sposób próbowano znaleźć odpowiedź na pytanie o to, czy środowisko terytorialne, z którego pochodzą badani, różnicuje ich styl życia. Jednocześnie próbowano ustalić, w jakim stopniu różnicuje ten styl życia status społeczno-zawodowy badanych. Do badań wybrano następujące elementy stylu życia: budżet czasu, praca zawodowa — jej rola w całości życia, charakter konsumpcji, uczestnictwo w kulturze, zachowania rekreacyjne, kontakty społeczne i więzi nieformalne.

Obecnie omówimy typ stylu życia najliczniej reprezentowany w badanej populacji. Osoby należące do tego typu najwyżej w hierarchii wartości stawiają rodzinę, i to zarówno tę w sensie socjologicznym, tzn. prowadzącą wspólne gospodarstwo domowe, jak i tę w potocznym rozumieniu („wielka rodzina rozproszona”). Rodzinę właściwą najczęściej charakteryzują stosunki partnerskie, jest to interesujące zjawisko, ponieważ ten typ stosunków charakteryzuje zarówno rodziny respondentów pochodzących ze wsi, jak i z miasta.

Pozostałą w ciągu dnia część czasu, po wykonaniu obowiązków zawodowych, poświęca się przede wszystkim na czynności związane z gospodarstwem domowym, część wolnego czasu jest przeznaczona na oglądanie programów telewizyjnych. Prawie wcale nie czyta się książek i prasy, bardzo rzadko chodzi się do kina. W dni wolne od pracy dużo się śpi, ogląda telewizję, do tradycji należą rodzinne spacerunki po obiedzie przygotowanym w domu. Urlopy często są poświęcane na podjęcie dodatko-

wej pracy, remont mieszkania, pobyt u rodziny na wsi, czasami wyjeżdża się na rodzinne wczasy.

Kontakty towarzyskie są ograniczone do dalszej rodziny, ewentualnie sąsiadów i polegają na spotkaniach przy stole z okazji imienin, świąt rodzinnych czy też religijnych.

Zainteresowania osób należących do tego typu stylu życia to: dla mężczyzn — majsterkowanie, a dla kobiet — robótki ręczne. Jak widzimy, także i zainteresowania służą przede wszystkim rodzinie.

Praca zawodowa jest oceniana przede wszystkim ze względu na wysokość zarobków, czasami ze względu na panujące w niej stosunki międzyludzkie.

Najważniejszymi, w ocenie respondentów, wydatkami są w kolejności: wydatki na żywność, ubranie, urządzenie mieszkania. Przywiązuje się także dużą wagę do oszczędzania.

Pragnienia dotyczące przyszłości odnoszą się do poprawy sytuacji materialnej i mieszkaniowej rodziny i zdobycia wykształcenia przez dzieci.

Powyżej omówiony typ stylu życia jest charakterystyczny dla osób pochodzenia wiejskiego i miejskiego z podstawowym, zasadniczym zawodowym oraz częściowo ze średnim wykształceniem.

Istnieje także trochę inny typ stylu życia charakterystyczny dla osób pochodzenia wiejskiego z wyższym i częściowo średnim wykształceniem, oraz dla osób urodzonych i wychowanych w mieście ze średnim i częściowo wyższym wykształceniem. Dla tych osób rodzina również jest wartością naczelną, ale można zaobserwować pewną autonomię jej członków, a także „otwarcie” rodziny na zewnątrz, które polega między innymi na tym, że oprócz nurtu życia rodzinnego istnieje w świadomości i życiu badanych osób nurt towarzysko-zawodowy.

W omawianym typie stylu życia rodzina jest również rodziną partnerską. W odróżnieniu od rodziny pierwszego typu stylu życia, mniej czasu poświęca się na czynności związane z gospodarstwem domowym na korzyść realizowania indywidualnych zainteresowań jej członków. Zainteresowaniami tymi są najczęściej: czytanie literatury (w tej grupie osób tyle samo czasu poświęca się na czytanie książek co na oglądanie telewizji), oglądanie telewizji, chodzenie do kina, majsterkowanie. W dni wolne od pracy popularne są wycieczki za miasto, często w towarzystwie znajomych (kolegów z pracy i z uczelni). Urlopy spędza się przede wszystkim na wczasach rodzinnych, czasami u rodziny na wsi. Kontakty towarzyskie utrzymywane są nie tylko z dalszą rodziną, ale także z kolegami z uczelni i pracy. Formy tych kontaktów, to oprócz tradycyjnych imienin i świąt również spotkania „przy kawie” w dni wolne od pracy, czy też wyżej wspomniane wspólne wycieczki za miasto. Zdarza się, że

mąż i żona mają swoich osobistych, nie związanych z resztą rodziny znajomych, z którymi utrzymują kontakty towarzyskie.

Praca zawodowa jest dla przedstawicieli omawianego typu stylu życia nie tylko źródłem zarobku, ale także przyczyną osobistej satysfakcji, możliwością realizowania zainteresowań. W hierarchii wartości tych osób, awans w pracy i doskonalenie swoich umiejętności zajmują wysoką pozycję. Najważniejszymi wydatkami są w kolejności: wydatki na żywność, urządzenie mieszkania, ubranie; dużą rangę mają wydatki na urlopy i wycieczki, a także na potrzeby kulturalne. W planach na przyszłość oprócz polepszenia warunków życiowych rodziny i zdobycia wykształcenia przez dzieci wskazuje się także na pragnienie sukcesów w pracy zawodowej.

Trzecim, i ostatnim, typem stylu życia jest styl charakterystyczny dla części inteligencji pochodzenia miejskiego i wiejskiego. Dla tych osób naczelną wartością jest samorealizacja w pracy zawodowej — na marginesie należy zaznaczyć, że wśród przedstawicieli tego typu stylu życia jest trochę osób samotnych, ale są tu też osoby posiadające rodziny. Czynności gospodarcze rodziny są ograniczone do minimum, na szeroką skalę korzysta się z wszelkiego rodzaju usług, domownicy stołują się poza domem, korzystając ze stołówek w miejscu pracy lub w szkole. Czas dyspozycyjny jest przeznaczony na doskonalenie zawodowe, naukę języków obcych, realizację zainteresowań, do których należą: muzyka poważna, sztuka, literatura itp. Często uczestniczy się w koncertach symfonicznych, chodzi i jeździ „poza Toruń” do teatru. Urlopy spędza się przede wszystkim indywidualnie lub w gronie przyjaciół, na uprawianiu turystyki, czy na wyjazdach krajoznawczych, czasami w podróżach zagranicznych. Kontakty towarzyskie są bardzo szerokie, wśród znajomych przeważają koledzy ze studiów i z pracy, różne są także formy tych kontaktów — wspólne realizowanie zainteresowań, wspólne wycieczki i urlopy, spotkania dla wymiany poglądów itp.

Wydatki na żywność nie są tak wysoko oceniane jak w poprzednich typach stylu życia, wyprzedzają je, traktowane na równi, wydatki na urządzenie mieszkania, urlopy, wycieczki oraz potrzeby kulturalne (respondenci należący do tego typu stylu życia dużą sumę w swoim budżecie przeznaczają na kupno książek).

Należy zaznaczyć, że ostatni z opisanych typów stylu życia nie jest zbyt licznie reprezentowany.

Podsumowując ustalenia dotyczące stylu życia jako wskaźnika adaptacji, należy zwrócić uwagę na kilka szczególnie istotnych spraw. Najważniejsze wydaje się stwierdzenie, że styl życia badanej populacji jest różnicowany przede wszystkim przez poziom wykształcenia oraz osiągnięty status społeczno-zawodowy. Bardzo niewielka jest funkcja różnicująca pochodzenia terytorialnego (poza osobami z wyższym wykształceniem,

u których można zaobserwować pewne różnice w stylu życia, różniących się pochodzeniem terytorialnym osób). Można więc stwierdzić, że styl życia wiejskich migrantów nie różni się zasadniczo od stylu życia ludności pochodzenia miejskiego. Można więc mówić o pełnej adaptacji, ze względu na omawiany wskaźnik, wiejskich wychodźców do środowiska miejskiego.

Drugą, bardzo interesującą sprawą, jest wysoka pozycja rodziny w hierarchii wartości przedstawicieli dwóch pierwszych, najbardziej licznych, typów stylu życia. Wartość ta oddziałuje na wszelkie inne dziedziny życia tych osób.

Ciekawym zjawiskiem jest także upowszechnienie się partnerskiego modelu rodziny, który to model występuje we wszystkich omówionych typach stylu życia. Zjawisko to można tłumaczyć tym, że badane były osoby młode (mające w chwili badania 34 lata), a więc łatwiej przystosowujące się do nowych wzorów kulturowych niż osoby w wieku starszym.

ŚWIADOMOŚĆ WŁASNEGO LOSU W WYPOWIEDZIACH RESPONDENTÓW JAKO WSKAŹNIK ADAPTACJI

W definicji adaptacji zakłada się, że stan przystosowania do nowego środowiska oznacza, między innymi, realizację przez jednostkę jej potrzeb. Z tego względu, wydaje się interesujące poznanie opinii respondentów na temat ich dotychczasowych losów, planów na przyszłość oraz oceny Torunia jako miasta, w którym przypało im żyć.

Ocena Torunia, jako środowiska zamieszkania, jest dosyć złożona. Na ogół respondenci są zadowoleni z faktu mieszkania w tym mieście (67% respondentów wypowiedziało się pozytywnie na ten temat). Występuje tu jednak w wypowiedziach pewna niekonsekwencja — na pytanie, czy gdyby istniała taka możliwość, respondent zmieniłby miejsce zamieszkania — 75% osób odpowiedziało twierdząco (najczęściej wskazywano — jako ewentualne miejsce zamieszkania — Warszawę i Gdańsk).

Pozytywnie oceniana jest uroda Torunia — stara zabudowa, dużo zieleni. Negatywnie oceniano zaopatrzenie sklepów i komunikację. Często także negatywnie oceniane są stosunki panujące w zakładach pracy — respondenci stwierdzają, że duże znaczenie mają powiązania rodzinne oraz znajomości.

Na pytanie o to, czy osobom urodzonym w Toruniu jest łatwiej coś w życiu osiągnąć niż osobom przybyłym z zewnątrz, aż 78% respondentów odpowiedziało twierdząco, uzasadniając swoją wypowiedź tym, że osoby tu urodzone łatwiej coś osiągną dzięki znajomościom, związkom rodzinnym, protekcjom. Mówiono także o niechęci do przybyszów z zewnątrz.

Większość respondentów (około 80%) ocenia pozytywnie swoje do-

tychczasowe życie. Najczęściej podawane powody zadowolenia to: otrzymanie mieszkania, założenie rodziny, urodzenie się dzieci, dobra (ze względu na zarobki) praca. Podobne sprawy pojawiają się także w negatywnych ocenach życia, np. respondent ocenia negatywnie swoje dotychczasowe osiągnięcia, ponieważ nie udało mu się otrzymać mieszkania, czy też dlatego, że praca zawodowa nie przynosi mu takich dochodów, jakich by oczekiwał.

Zdarzały się także wypowiedzi, z których wynikało, że respondent uważa za swoje życiowe osiągnięcie to, że udało mu się opuścić wieś i zamieszkać w mieście. W tego typu wypowiedziach była mowa o ciężkiej pracy i trudnym życiu na wsi i o dużo łatwiejszym i wygodniejszym życiu w mieście.

Plany na przyszłość także obracają się wokół spraw dotyczących rodziny — ci respondenci, którzy nie posiadają jeszcze mieszkania, chcieliby je otrzymać, wiele osób marzy o kupnie samochodu. Bardzo wielu respondentów stwierdziło, że ich głównym marzeniem jest wykształcenie dzieci i zapewnienie im przyszłości.

Rzadziej zdarzały się wypowiedzi dotyczące indywidualnych pragnień badanych osób, takich jak: zdobycie wyższego wykształcenia, awans w pracy zawodowej, nauczenie się obcego języka, czy też zwiedzenie innych krajów.

Pozytywne oceny środowiska zamieszkania oraz swoich dotychczasowych losów, jakich dokonali respondenci, wskazują na ich dobre przystosowanie do miejskich warunków życia. Nie zdarzały się wypowiedzi, które by wskazywały na zagubienie respondentów, czy też na brak adaptacji.

Tak jak i poprzednio, omówione elementy stylu życia i oceny respondentów dotyczące ich dotychczasowego życia wskazują na ich dobre przystosowanie. Wiązą się one ściśle z problemem rodziny, która, jak już stwierdzono wcześniej, stanowi naczelną wartość dla badanych osób. Fakt ten potwierdza wnioski, które sformułował Stefan Nowak na temat systemu wartości społeczeństwa polskiego (Nowak 1979). Właśnie tego typu zamknięcie się w kręgu spraw rodziny było typowe dla przeciętnego Polaka z końca lat siedemdziesiątych.

PODSUMOWANIE

Wyżej omówione wyniki badań nad problemem adaptacji wiejskich wychodźców w środowisku miejskim nie pozwalają na jednoznaczne stwierdzenie faktu wystąpienia lub nie wystąpienia adaptacji. Prowadzi to do wniosku, że nie można mówić o adaptacji globalnie. Występuje tu, lub nie występuje, jedynie adaptacja ze względu na określony wskaźnik

(osiągnięty status społeczno-zawodowy, styl życia itp.). Jednym słowem można mówić o kilku rodzajach adaptacji.

W przypadku stylu życia respondentów można mówić o pełnej adaptacji, ponieważ nie występują znaczne różnice pomiędzy stylem życia wychodźców ze wsi a urodzonymi w mieście mieszkańcami Torunia. Należy jednak pamiętać, że przy określaniu stylu życia badacz posługuje się analizą zachowań badanych osób bardzo często jedynie deklarowanych przez respondentów. W literaturze socjologicznej występują pojęcia „adaptacji zewnętrznej” i „adaptacji wewnętrznej”; pierwsza z nich poprzedza drugą i przejawia się właśnie w zachowaniach, podczas gdy adaptacja wewnętrzna polega na przemianach w obrębie wartości i postaw. Przejęcie miejskiego stylu życia przez wiejskich migrantów świadczy więc właściwie o zaistnieniu adaptacji zewnętrznej.

Interesujący wydaje się fakt, że większą rolę w zróżnicowaniu stylu życia odgrywa przynależność do określonej kategorii statusu społeczno-zawodowego niż pochodzenie terytorialne.

Niepokojące jest zjawisko braku adaptacji wiejskich wychodźców ze względu na wskaźnik adaptacji, którym jest osiągnięty przez nich status społeczno-zawodowy oraz poziom wykształcenia. Zjawisko to wiąże się z problemem tzw. ruchliwości społecznej pozornej.

Można stwierdzić, że u respondentów pochodzących ze wsi występuje silny związek pomiędzy ich pochodzeniem społecznym, a osiągniętym statusem społeczno-zawodowym. Ta sama zależność dotyczy osiągniętego poziomu wykształcenia.

W subiektywnych ocenach własnego losu, jakich dokonały badane osoby, nie występują różnice pomiędzy respondentami pochodzącymi z miasta, a respondentami pochodzącymi ze wsi, świadczyłoby to o adaptacji tych ostatnich.

Na koniec, można stwierdzić, że bardzo interesujące byłyby badania całego procesu adaptacji wiejskich wychodźców do środowiska dużego miasta. Można by tego dokonać jedynie za pomocą badań podłużnych, które by obejmowały punkt początkowy procesu, tzn. moment przejścia ze wsi do miasta, sam proces przystosowania oraz, oddalony w czasie od momentu wystąpienia migracji, stan adaptacji. Być może, w ten sposób można by zbadać bardziej wewnętrzne aspekty procesu adaptacji oraz genezę stanu przystosowania osiągniętego przez migrantów. Należy jednak zdawać sobie sprawę z tego, że wystąpiłoby tu wiele trudności technicznych, jak np. potrzeba bardzo długiego okresu na przeprowadzenie tych badań. Wydaje się jednak, że ze względu na rangę tego zagadnienia i to zarówno w aspekcie społecznym jak i jednostkowym, dalsze próby udoskonalania metod badawczych są bardzo potrzebne.

BIBLIOGRAFIA

1. Bergel E., *Urban sociology*, New Jork 1955.
2. Dejmanowska-Janicka K., *Spoleczne aspekty ruchliwosci geograficznej*, [w:] *Zróznicowanie spoleczne*, Warszawa 1974.
3. Janicka K., *Ruchliwosc miêdzypokoleniowa i jej korelaty*, Wroclaw 1976.
4. Mirowski W., *Migracje do Warszawy*, Wroclaw 1968.
5. Nowak S., *System wartosci spoleczenstwa polskiego*, *Studia Socjologiczne* nr 4, 1979.
6. Nowakowska I., *Postawy spoleczne wobec problemu ksztalcenia*, Wroclaw 1977.
7. Nowakowski S., *Adaptacja ludnosci na Slasku Opolskim*, Poznan 1957.
8. Siciński A., *Styl zycia — problemy pojeciowe i teoretyczne*, [w:] *Styl zycia*, Warszawa 1976.
9. Szczepański J., *Elementarne pojecia socjologii*, Warszawa 1970.
10. Wesołowski W., Słomczyński K. M., *Próby reprezentacyjne i kategorie spoleczno-zawodowe*, [w:] *Zróznicowanie spoleczne*, Warszawa 1974.